

De Gemeentewapens van het Koninkrijk België en het Groot-Hertogdom Luxemburg

VOLGENS Victor Hugo vindt men de geheele geschiedenis der middeleeuwen terug in het blazoën. Wij konden dan ook voor de verschijning van dit verzamelingwerk geen beter tijdstip kiezen dan dit jubeljaar, terwijl geheel België zich voorbereidt het eeuwfeest zijner onafhankelijkheid te vieren, en het glorierijk verleden, dat geleid heeft tot de hedendaagsche grootheid en welvarendheid van ons land, te herdenken.

Een tijdvak uit dit verleden zal een ieder wel bijzonder boeien : wij bedoelen de periode waarin, te midden van den chaos en de worstelingen der middeleeuwen, de grondslagen onzer moderne maatschappij werden gelegd. Tragisch en romantisch was dit tijdperk, waarin het oude Neder-Lotharische rijk de eeuwigdurende twistappel vormde tusschen de toenmalige vorstendommen in de stroomgebieden van Moesel, Maas en Schelde, en dat ten slotte eindigde, toen deze gewesten, met uitzondering evenwel van het bisdom Luik, onder den Burgondischen scepter kwamen.

De Koffie Hag Maatschappij heeft zich met de uitgave van deze wapenverzameling ten doel gesteld, de middeleeuwsche geschiedenis van het vaderland voor de oogen der belgische jeugd te doen herleven. Daartoe bestaat geen beter studiemateriaal dan juist de wapens en zegels der provincies en gemeenten, alsmede die der roemrijke adellijke huizen. De vele heraldische emblemen op grafzerken, gebouwen en kunstwerken der middeleeuwen, zijn sprekende getuigen der middeleeuwsche veroveringen, uiteenscheuringen, verbonden en huwelijken.

Dit studiemateriaal is zoo omvangrijk dat wij ons, voor dit eerste gedeelte van ons werk, hebben moeten beperken tot de studie der gemeentewapens, en dan ook nog slechts tot de eigenlijke emblemen, met weglating van alle nevenornementen, zooals kronen, schildhouders, enz.; wij behouden evenwel voor, later aan dit werk een geïllustreerde lijst van deze nevenfiguren toe te voegen. Bovendien zijn wij voornemens, na deze, een verzameling van wapens der adellijke geslachten en voornaamste persoonlijkheden uit onze geschiedenis uit te geven.

Wij brengen op deze wijze een wetenschappelijk en leerrijk werk over middeleeuwsche geschiedenis onder ieder's bereik.

Daar de heraldiek van het Groot-Hertogdom Luxemburg zoo nauw met die van de belgische provinciën verbonden is, hebben wij deze in hetzelfde werk behandeld.

Het distributiesysteem onzer algemeen geroemde producten, de coffeïnevrije koffie Hag en de Hopjes van koffie Hag, leent zich bijzonder tot het verspreiden onzer verzameling; de in het buitenland op dit gebied opgedane ervaringen bewijzen zulks ten volle.

Laten wij hier allereerst een korte uiteenzetting volgen betreffende de heraldiek in het algemeen en het ontstaan der gemeentewapens in het bijzonder.

Het wapen is een embleem, een teeken, dat een familie, een stad, een provincie, een staat, een landstreek soms, vertegenwoordigt. Het vindt zijn oorsprong in de vroeg-middeleeuwsche wijze van oorlogvoeren en in de steekspelen of tournooiën. Genoemde wijze van oorlogvoeren bestond n.l. hierin, dat men elkaar met slag- en steekwapenen te lijf ging, terwijl pijlen en steenen de projectielen waren. Ten einde het lichaam hiertegen te beschermen, omhulde men het met ijzer; eerst in den vorm van maliënkolders, dat waren hemden, samengesteld uit ijzeren ringetjes; later kwamen de harnassen in gebruik. Vooral het hoofd werd terdege, door zware en zooveel mogelijk gesloten helmen beveiligd, terwijl schilden dienden om slagen en stooten op te vangen. Het laat zich denken, dat de aldus geheel in het ijzer gestoken ridders, vooral in het dichte strijdgewoel totaal onherkenbaar waren, wanneer zij niet een persoonlijk herkenningsteeken hadden, dat in felle kleuren hun aanwezigheid verkondigde. De volgelingen en onderhoorigen des ridders waren dan in de zelfde kleuren als hun heer uitgedoscht, teneinde in het gevecht vriend en vijand te kunnen onderscheiden. De ridder koos zich hiertoe een blazoen of heraldische figuur, dat hij op zijn schild, op den helm (helmtteken of cimier), op zijn wapenrok, die hij over het harnas droeg en op de schabrak van zijn paard liet aanbrengen.

In den beginne waren deze persoonlijke teekens niet erfelijk, en nam de ridder meermalen een ander wapenteeken aan. Had hij echter onder het voeren van een dergelijk teeken succes in den strijd, dan hechtte hij er aan, terwijl zijn opvolger dit teeken der overwinning overnam. Aldus werd een dergelijk embleem één met het geslacht. Maar vooral het leenstelsel (feodaliteit) bevorderde de erfelijkheid der wapens en maakte de wapenteekens der aanzienlijke geslachten even kostbaar als het leengoed zelve.

De steekspelen of toernooiën hebben de wapenkunde tot een wetenschap gemaakt, met een ingewikkeld stelsel van voorschriften, bepalingen en gebruiken, en de heraut die met het handhaven daarvan belast was, had geen gemakkelijke taak.

De kruistochten hebben het aantal familiewapens belangrijk uitgebreid. De ridders, die toen nog geen wapen voerden, volgden het voorbeeld hunner wapenbroeders, die dat wel reeds deden, en kozen zich ook een embleem. Meermalen viel dan de keus op dieren of voorwerpen die zij op hun zwerftochten hadden leeren kennen en zoo deden oostersche dieren, leeuwen, halve manen, moorenkoppen, e.d. hun intrede in de westersche heraldiek.

Maar ook torens en andere vestingwerken, zwaarden, stormrammen, valdeuren, enz., waren dankbare onderwerpen.

Later, toen oorlogvoeren niet meer uitsluitend het werk der edellieden was, en deze meer met de burgerlijke beroepen en ambachten in aanraking kwamen, werden ook voorwerpen uit het gewone dagelijksche leven, gereedschappen en werktuigen als blazoen gekozen. Dit werd nog bevorderd, toen met de opkomst van den derden stand, ook voorname poorters zich een wapen kozen.

Met het erfelijk worden der wapens en het ontstaan der geslachtswapens dus, werden deze geheel met de families vereenzelvigd en vonden zij meer en meer toepassing.

Op de kleeding der schildknapen, in de glas- en loodramen der kasteelen, aan de graftomben in de kerken, aan zetels, drinkkroezen, enz., op vlaggen en banieren, maar vooral op het zegel, en meer nog op het contra-zegel.

Deze zegels spelen in de studie der heraldiek zulk een voorname rol, dat het zeer zeker niet overbodig is, daar even over uit te wijden.

Wanneer in de middeleeuwen een vorst of een ander hooggeplaatst persoon aan een of ander gewichtig besluit zijn goedkeuring hechtte of b. v. in zijn naam een bevelschrift wilde doen verzenden, dan plaatste hij op het desbetreffende stuk niet zijn handteekening, zooals men tegenwoordig doet, maar hechtte er zijn zegel aan. Daartoe liet men van het charter, zoo heette zoo'n brief, een lint of koord ahangen waaraan een meestal rond plakkaat lak was bevestigd. Hierin drukte de zegelbewaarder (een hoveling, die voor het zegelstempel en het gebruik ervan verantwoordelijk was) het zegelstempel, en in de achterzijde een kleiner stempel, het contra- of tegenzegel genaamd.

Zoo deden vorsten, voorname- en minder voorname edelen, jonkvrouwen, jonkheeren, stedelijke overheden, rechtbanken, voorname poorters, kloosterabten en abdesses, bisschoppen, enz. De afbeeldingen op die zegels verschilden naar gelang den stand of het ambt van den zegelaar, maar waren steeds van een randschrift met naam en titel omgeven. Het contra-zegel bevatte gewoonlijk slechts het wapen met of zonder randschrift.

De souverainen of leenheeren zegelden met een majesteits- of troonzegel, waarop zij zelf waren afgebeeld in vol ornaat, zittend op een troon.

De groote leenmannen hadden een ridderzegel, eveneens met hun eigen beeltenis, maar in krijgskleeding op een rennend paard en met getrokken zwaard of gevelde lans.

Jonkheeren d. w. z. zij, die nog niet tot ridder waren geslagen, werden ongewapend, in jachttenue afgebeeld, met een valk op de hand of een hoorn aan den mond en soms in gezelschap van een hond. Het paard meestal stappend.

Edelvrouwen werden op twee manieren afgebeeld n. l. in jachtcostuum, met b. v. een valk op de vuist en gezeten op een stappend paard, of staande en omgeven van een architectonische versiering. In het eerste geval was het zegel rond, en in het tweede geval ovaal van vorm.

Ovale zegels hadden ook de bisschoppen en ook zij waren staande en in vol ornaat afgebeeld, eveneens met een architectonische versiering als vulling van het zegelvlak. De stadszegels, en dat zijn juist die, waarin vele gemeentewapens hun oorsprong vinden, vertoonen meestal de afbeelding van één der stadspoorten, of, indien het een havenstad is, een kogge, het middeleeuwsche scheepstype, dat zich zoo uitermate tot ornamentatie leent. Maar ook de schutspatroon of patrones met zijn of haar attributen treffen wij op deze zegels aan, ofwel het kerkgebouw zelve of de voornaamste stadstoren.

De kloosters zegelden gewoonlijk met de beeltenis van den beschermheilige.

Is het nog noodig er op te wijzen, welk een rijke bron deze zegels voor den historicus vormen? Lettertypen, kleeding, architectuur, schepen, gebruiksvoorwerpen, de gansche middeleeuwsche cultuur kan men bij deskundige beschouwing hier bestudeeren.

Een groot aantal gemeentewapens dus danken hun ontstaan aan de voormalige stadszegels. Andere echter aan de wapens der Heeren die in het bezit waren van de Heerlijkheid, waarvan de gemeente eertijds deel uitmaakte. Weer andere aan

de attributen van de nering harer bewoners, terwijl, evenals op de stadszegels, de beschermheilige veel voorkomt.

HERALDISCHE TERMEN

Sprekende gemeentewapens zijn die, waarin men getracht heeft den naam der gemeente, door middel der wapenfiguren uit te drukken. (Handzame, West-Vlaanderen 42). Daar de heraldische terminologie vele uitdrukkingen en benamingen bevat, die voor den leek moeilijkheden opleveren, laten wij hier een beknopt overzicht van de meest voorkomende heraldische benamingen, figuren, enz., volgen.

Allereerst het woord blazoen afkomstig van blazoeneeren waarmêe het beschrijven der wapens bedoeld wordt. De herkomst van dit woord gaat verloren in het verre verleden, alle theorieën ten spijt.

Dan het schild zelf. Dit kan verschillend van vorm zijn en verandert door de tijden heen steeds van gedaante. Is in de beschrijving van een wapen sprake van rechts, dan ligt dit voor den aanschouwer links, en omgekeerd.

Rechter schildrand

Linker schildrand

Deze eigenaardigheid is zoo te verklaren, dat de heraut bij de beschrijving van het door hem op de voorzijde van zijn kleeding gedragen wapen zijns meesters, van zich zelf zegt b. v. b.: « Ik draag rechts een leeuw en links een kruis », d. w. z. den leeuw heeft hij op de rechter borsthelft, het kruis op de linker.

Een wapen bevat, of kan bevatten drie heraldische elementen en wel: 1. kleuren; 2. verdeelingen en 3. wapenfiguren.

HERALDISCHE KLEUREN

De heraldische kleuren of wapenkleuren zijn vier in aantal, n. l. rood, blauw, groen en zwart, of in heraldische termen: « keel, azuur, sinopel en sabel ». Deze laatste zijn een verbastering van de Fransche heraldische termen: gueules, azur, sinople en sable.

Hierbij komen twee metalen, n. l. goud en zilver, die men respectievelijk door geel en wit kan vervangen. Soms komt ook nog purper (pourpre), d. i. paars voor, terwijl ook sommige figuren in natuurlijke kleuren worden afgebeeld. (Antwerpen, 3 en 7; West-Vlaanderen, 42; Luik, 5.) De wapenfiguren vertoonen meermalen de onmogelijkste kleuren, als b. v. roode, groene en blauwe leeuwen, hetgeen zijn oorzaak vindt in het feit, dat men in de oorspronkelijke, levende heraldiek welsprekende kleuren noodig had om op verren afstand herkenbaar te zijn, en zich aldus om de natuurlijke kleur der dingen weinig bekomende. Een vaste regel bij het samenstellen der wapens is echter, dat steeds een kleur met een metaal moet afwisselen, b. v. goud en blauw, zilver en groen, enz., maar niet b. v. blauw, rood, blauw. Evenmin kleur op kleur of metaal op metaal, maar een zilveren leeuw op een blauw veld e. d. Toch zijn er wapens die tegen dezen goeden regel zondigen, zooals dat van Eekloo (Oost-Vlaanderen, 5), dat een gouden schildje op een zilveren veld vertoont, of dat van Herdersem (Oost-Vlaanderen, 53), waar het omgekeerde het geval is. Op gravures en andere ongekleurde wapenafbeeldingen worden de kleuren door middel van een systeem van lijnen en puntjes aange-

geven, dat we hiernevens afbeelden en dat, door een pater uit Rome, Petra Sancta genaamd, uitgedacht, thans overal gevolgd wordt.

Goud

Zilver

Keel

Azuur

Sabel

Sinopel

Purper

Goud wordt voorgesteld door zwarte punten.

Zilver door een geheel wit veld.

Keel (rood) door loodrecht aangebrachte arceeringen.

Azuur (blauw) door horizontale arceeringen.

Sabel (zwart) door eene kruislings (verticaal en horizontaal) aangebrachte arceering.

Sinopel (groen) door rechtsgeschuinde arceeringen.

Purper door linksgeschuinde arceeringen.

Naast deze kleuren en metalen vinden in de heraldiek nog twee soorten pelswerk toepassing en wel het hermelijn en het vair.

Het hermelijn is een nabootsing van het bekende kostbare bontwerk en bestaat uit een zilveren veld, bezaaid met zwarte hermelijnstaartjes van meestal onbepaald aantal. (Zie Antwerpen, 18, West-Vlaanderen, 13, 31 en 36.)

Het vair, eveneens een kostbaar pelswerk, is samengesteld uit hermelijn en petigris in klokvormige ruitjes, die in elkaar sluiten. (West-Vlaanderen, 22 en Limburg, 3.)

Ten slotte bezigt men, wat de kleuren betreft, bij het blazoeneeren nog twee uitdrukkingen, die wel eenige toelichting vereischen. Deze uitdrukkingen « *van 't veld* » en « *van het zelfde* » bezigt men wanneer één kleur of metaal meermalen in één wapen voorkomt, b. v. « In keel een dwarsbalk van zilver, beladen met drie koeken van het veld », dan hebben de koeken de zelfde kleur als het veld van het schild en zijn dus van keel.

Of « In zilver een kruis van sabel, vergezeld van vier merletten van hetzelfde », dan zijn de merletten, evenals het kruis, van sabel.

VERDEELINGEN VAN HET SCHILD

Veelal is het veld van het schild onverdeeld, maar dan toch steeds beladen met één of meer stukken of figuren. (Antwerpen, 1, 24.) Geheel effen schilden komen zelden, bij gemeentewapens in het geheel niet voor.

De hoofdverdeelingen zijn :

Gedeeld (Henegouwen, 4 en 5).

Gedeeld in drieën (Limburg, 10).

Rechts geschuind

of *geschuind*. (Brabant, 7 en 26; West-Vlaanderen, 22 en Luik, 12.)

Doorsneden

links geschuind

Zoo kan men natuurlijk ook hebben : *doorsneden in drieën*, *geschuind in drieën*, enz.

Gevierendeeld (Brabant, 21; Henegouwen, 7 en 15; Provincie Luxemburg, 8 en Groot-Hertogdom Luxemburg, 2). Dit is een wijze van blazoeneeren, die door een edelman gebezigd werd, wanneer hij zijn gebied door huwelijk, aankoop of verovering met een ander zag uitgebreid.

Schuingevierendeeld

Gegeerd (West-Vlaanderen, 37; Henegouwen, 21). De door middel van vierendeelen en geeren ontstane vakken worden *kwartieren* genoemd, ook al zijn er meer dan vier. Op de snijpunten der deellijnen bevindt zich vaak een z. g. hartschildje. (Henegouwen, 7.)

Na de behandeling der heraldische stukken volgen, in verband daarmee, nog eenige onderverdeelingen.

DE WAPENFIGUREN

Deze groep is weer onderverdeeld in drie kleinere groepen en wel: 1. heraldische hoofdfiguren of stukken; 2. heraldische bijfiguren; en 3. gewone wapenfiguren.

DE HERALDISCHE HOOFDFIGUREN OF STUKKEN

Deze groep wordt over het algemeen als de oudste beschouwd en, inderdaad, zijn ook de oudste wapens de éénvoudigste; men denke maar aan het wapen van Leuven. De oorsprong van deze heraldische stukken verliest zich in het duister van het verre verleden. Veronderstellingen echter genoeg. Mag men sommige heraldici gelooven, dan zijn zij afkomstig van de metalen banden en randen waarmede de oorspronkelijk houten oorlogschilden versterkt werden. Sterren, penningen, kruisjes e. d. zouden dan de koppen van bouten en spijkers zijn.

Bedoelde stukken zijn:

Het schildhoofd

(Brabant, 17; West-Vlaanderen, 36; Henegouwen, 2 en 8);

De schildvoet

(Provincie Antwerpen);

De paal

(Antwerpen, 30);

De dwarsbalk

(Brabant, 20 en West-Vlaanderen, 2.)

Een variant op den laatsten vorm is de *tweelingbalk*, dit zijn twee smallere balken, samen ter breedte van één balk.

De rechter schuinbalk of schuinbalk
(West-Vlaanderen, 3, 7 en 10.)

De linker schuinbalk
(Luik, 13).

Deze laatste vier stukken komen ook in getale voor (Antwerpen, 2 en 10; Brabant, 2).

Van lange voorwerpen, die in de richting van een paal, balk, rechter- of linker schuinbalk in het schild geplaatst zijn, zegt men: « paalsgewijze of balksgewijze geplaatst » of « schuin- of schuin links geplaatst ». (Brabant, 22; West-Vlaanderen, 4; Henegouwen, 14.)

Het kruis is een samenvoeging van paal en balk. (West-Vlaanderen, 18; Oost-Vlaanderen, 6 en 18; Henegouwen, 5.)

Dit stuk neemt als symbool van het christendom een bijzondere plaats in; het was veelal onder dit teeken dat men ter kruisvaart toog. De vier hoeken van het schild die door het kruis worden gevormd, noemt men *kwartieren*.

Het kruis komt ook in kleinen vorm en in getale voor. Men spreekt dan van *kruisjes*.

Verder kan het kruis verschillende gedaanteveranderingen ondergaan als:

Verkort kruis, wanneer de armen de schildranden niet raken. (Antwerpen, 22.)

Breedarmig kruis (West-Vlaanderen, 10; Oost-Vlaanderen, 44).

Herkruist kruis en spitsvoetig kruis, deze laatste twee vormen soms ook gecombineerd (Henegouwen, 21).

Het Latijnsche kruis is de gewone kruisvorm, d. w. z. waarbij de staande balk van onderen belangrijk langer is dan de dwarsarmen (Luik, 3).

Het Calvarie kruis staat steeds op traptreden (Oost-Vlaanderen, 2).

Het Patriarchale kruis (West-Vlaanderen, 19 en 22), dat twee dwarsarmen heeft, waarvan de bovenste korter is dan de onderste. Men ziet in die bovenste korte dwarsbalk veelal de uitbeelding van het bordje met opschrift.

Het ankerkruis (West-Vlaanderen, 27).

St-Andries- of Burgondisch kruis. Dit stuk bestaat uit een samenvoeging van een rechter- en linkerschuinbalk (Brabant, 10 en 28; Oost-Vlaanderen, 24; Luik, 6).

Zijn namen dankt het aan de overlevering volgens welke de Apostel St. Andreas aan een dergelijk kruis den marteldood zou zijn gestorven en aan het feit dat dezen kruisvorm het blazoen van het eens zoo machtig Burgondisch huis was. De Fransche benaming « sautoir », eertijds « sautour », duidt op de overeenkomst met den antieken stijgbeugel.

Het boven genoemde Burgondisch embleem is echter een z. g. n. « knoestig » kruis en wel rood op zilver, of ook wel rood op blauw (Namen, 7).

Het komt ook in verkorten vorm kleiner en in getale voor. (Antwerpen, 8 en 11.)

Lange voorwerpen in den zin van een St. Andrieskruis geplaatst, noemt men « schuin-gekruist » (Oost-Vlaanderen, 15; Luxemburg, 4), terwijl vijf figuren « schuinkruislings gerangschikt » heeten, wanneer ze geplaatst zijn als in : Namen 9.

De keeper vindt men in (Antwerpen, 23; West-Vlaanderen, 6, 8, 15 en 20 e. a.). Hij kan natuurlijk ook in getale voorkomen (Antwerpen, 4 en 15) en omgekeerd (Oost-Vlaanderen, 38).

De zoom komt in vele Belgische gemeentewapens voor (West-Vlaanderen, 8). Oorspronkelijk was het een « breukteeken » d. i. een wijziging in het geslachtswapen eener familie, dat b. v. door een jongere zoon gevoerd werd. Alleen de oudste zoon mocht n. l. het ongewijzigde embleem voeren.

Het hartschild is meestal beladen met een andere figuur (Antwerpen, 4, 5 en 16).

Het vrij-kwartier bevindt zich gewoonlijk in den rechter bovenhoek (Antwerpen, 18).

En ten slotte *de gaffel* die, naar men beweert, een afbeelding van het pallium der bisschoppen is.

DE HERALDISCHE BIJFIGUREN

Bij deze groep deelt men die figuren in, die niet meer bij de heraldische stukken thuis hooren, maar ook geen voorwerpen uit het dagelijksche leven zijn.

Barensteel

Penning

Ring

Blokje

Ruit

Malie

Geruit

De barensteel of toernooikraag (West-Vlaanderen, 12). Hij bevindt zich gewoonlijk in het schildhoofd en is eveneens een breukteeken, dat gewoonlijk gevoerd werd door hem, die geen recht op het volle wapen had.

Penningen of *bezanten* zijn ronde schijven van metaal (West-Vlaanderen, 25); zijn ze van kleur, dan noemt men ze *koeken* (West-Vlaanderen, 34 en 41 en Oost-Vlaanderen, 53). *Bezant* of *bizant* was een Bizantijsche gouden munt uit de dagen der kruistochten.

De ringen treft men aan in West-Vlaanderen 39.

Blokjes zijn *langwerpige* rechthoeken, die op hun korte zijde staan (Brabant, 30; Oost-Vlaanderen, 28; Henegouwen, 20). De beide laatst genoemde wapens zijn er mee bezaaid, d. w. z. hun aantal is onbepaald, terwijl er eenige uit de randen van het schild komen.

Blokken zijn vierkant en staan soms op een punt als in Antwerpen 20.

Ruiten staan altijd op hun scherpe punt (Antwerpen, 8). Raken zij elkaar als de blokken in Antwerpen 20, dan noemt men ze *aanstootend*. Soms zijn zij van binnen open en heeten dan *maliën*. Het zijn de afbeeldingen der stukjes metaal, waaruit oudtijds de maliënkolders waren samengesteld (Brabant, 26 en Luik, 9).

In verband met de hiervoor omschreven heraldische stukken volgen hier nu nog eenige onderverdeelingen.

Gepaald is een schild wanneer het geheel met een even aantal aaneensluitende palen bedekt is.

Zoo heeft men ook *gedwarsbalkt* (Brabant, 14 en West-Vlaanderen, 23); niet te verwarren met b. v. in keel drie palen van goud (Henegouwen, 17).

Op dezelfde manier kan een schild *gekeperd* zijn.

Geschakeerd is een veld of een stuk, wanneer het als bij een schaakbord in vierkante vakken verdeeld is (Henegouwen, 19 en Limburg, 9). Beweerd wordt, dat deze manier van blazoeneeren een nabootsing is van de versiering met edelgesteenten van middeleeuwsche voorwerpen.

Zoo komen ook *geruite* schilden voor, waarvan de ruitverdeeling soms in de richting van een linker- of rechter schuinbalk loopt (Brabant, 21).

EIGENSCHAPPEN DER HERALDISCHE STUKKEN.

De hier besproken heraldische stukken kunnen nog verschillende veranderingen ondergaan. De lijnen die ze begrenzen zijn b. v. niet altijd recht, maar kunnen

Golvend

Geënt

Knoestig

Uitgeschulpt

Uitgetand

Groot-uitgetand

zijn: *golvend* (Oost-Vlaanderen, 34); *geënt* (Oost-Vlaanderen, 29); *knoestig* (Namen, 7); *uitgeschulpt* (West-Vlaanderen, 6; Oost-Vlaanderen, 8; Luik, 8); *uitgetand* (Oost-Vlaanderen, 42) of *groot-uitgetand* (Antwerpen, 9) en, tenslotte, *gekanteeld*.

Is b. v. een dwarsbalk gekanteeld, dan is hij van boven, gelijk de muur van een kasteel, van kanteelen voorzien. Hierop zijn weer varianten als:

Van onderen gekanteeld

gekanteeld

; *Aan beide zijden gekanteeld*

; *Beurtelings*

Men zegt van een figuur van *één in het ander*, als ze over de deellijn van twee velden ligt en met die velden in kleur afwisselt.

Over alles heen als de figuur over andere stukken of figuren is heengelegd. (Brabant, 10; Oost-Vlaanderen, 22; Henegouwen, 17.)

Omgekeerd als de figuur het onderst boven staat. (West-Vlaanderen, 4; Oost-Vlaanderen, 38.)

Beladen als op een stuk weer andere figuren geplaatst zijn. (Brabant, 17 en 22; West-Vlaanderen, 38 en 39; Henegouwen, 23.)

Vergezeld (West-Vlaanderen, 3, 7, 10, 15, 18 en 20). Een figuur richt zich steeds naar rechts; in het omgekeerde geval heet zij *omgewend*. (West-Vlaanderen, 14; Oost-Vlaanderen, 21.)

En ten slotte nog *getopt*, als een figuur boven op een ander stuk staat (Antwerpen, 9), en *overtopt* als het eene stuk boven het andere stuk schijnt te zweven (West-Vlaanderen, 24).

DE NATUURLIJKE WAPENFIGUREN

omvatten alles wat in de natuur geschapen of door menschenhanden gemaakt is.

Menschfiguren komen op gemeentewapens veelvuldig voor; vooral de Heiligen zijn sterk vertegenwoordigd, als gevolg van het feit, dat vele steden hun patroon of die der hoofdkerk in hun zegel, en later in hun wapen opnamen. Bij het beschouwen der wapens zal men bemerken dat zij alle mogelijke houdingen en kleeding kunnen hebben. Soms zijn ze geheel van één kleur, maar veelal ook in natuurlijke kleuren afgebeeld. Ook komen groepen voor, als St. Maarten te paard, met den bedelaar. (Brabant, 16; Luik, 5, enz.)

Halve afbeeldingen treft men ook aan (Brabant, 21). Maar meer nog deelen van het lichaam, als b. v. hoofden (Namen, 9), en vooral *moorenkoppen* die veelal *omwonden* zijn. (West-Vlaanderen, 30.)

Verder armen, rechter zoowel als linker, (Brabant, 18), en handen (Antwerpen, 1); de laatsten ook *twee in één geslagen*. (West-Vlaanderen, 42). Van de viervoetige dieren komt *de leeuw* het meest voor. De Brabantsche, Limburgsche, Luxemburgsche en Vlaamsche leeuw; alle vinden we ze bij de beschrijving der desbetreffende provinciewapens uitvoerig beschreven en wij volstaan hier dus met het opsommen van enkele kenmerken. De natuurlijke houding is *klimmend*, een houding die hij altijd heeft, tenzij de beschrijving nadrukkelijk een andere aangeeft, en waarin hij op decoratieve wijze het geheele veld vult. Zijn tong en nagels van een ander kleur dan de leeuw zelf, dan is hij, *genageld* en *getongd*. Voor *genageld* zegt men ook wel *geklawwd* of *gewapend*. Bovendien is de leeuw meermalen *gekroond* of van een *dubbelen staart* voorzien. Wordt van een klimmende leeuw slechts de bovenste helft afgebeeld, dan heet hij natuurlijk *halve leeuw*, maar rijst hij aldus, als het ware uit een ander stuk op, dan heet hij *uitkomend*. (Namen, 3 en Limburg, 9.)

Behalve *klimmend* kan de leeuw ook *gaand* zijn. In die houding vindt men hem wanneer hij b. v. in een schildhoofd is aangebracht of wanneer drie leeuwen boven elkander staan. (Oost- en West-Vlaanderen, 37.)

Is hij in dien stand *aanziend*, d. w. z. dat hij zijn kop naar den aanschouwer wendt, dan heet hij in de Franche heraldiek « een luipaard », hetgeen tevens de Franche benaming voor een gaanden leeuw verklaart, n. l. « lion léopardé » of de leeuw in de houding van een luipaard. Leeuwen in hun natuurlijke houding komen maar zelden voor. (Oost-Vlaanderen, 34.)

Naast de leeuw kan men vele andere viervoetige diersoorten aantreffen.

Ten eerste allerlei jachtwild als *het wilde zwijn* of *het hert*. (Oost-Vlaanderen, 20 en Antwerpen, 7.)

Deze diersoorten wijzen er veelal op dat het grondgebied eertijds jachtterrein was. Verder *honden*, veelal hazewinden, die meestal gehalsband zijn. (West-Vlaanderen, 38.)

Vee wijst op de veeteelt, die door de bewoners beoefend wordt. (Antwerpen, 23 en Oost-Vlaanderen, 10.)

Heiligen vindt men ook niet zelden met dieren afgebeeld, als St. Maarten te paard en St. Hubertus met het hert. (Brabant, 16; Luik, 2, 5 en 16; Limburg, 5 en 8; Luxemburg, 12.)

Een bijzonder figuur is *het Lam Gods*, of *Agnus Dei*, dat steeds een zilveren kerkvaandel, waarop een rood kruis, met zich draagt. (Antwerpen, 27.)

In plaats van het geheele dier, wordt ook wel alleen de kop in het wapen opgenomen. Deze wordt, evenals de dieren zelf, meestal van terzijde gezien. (Antwerpen, 17 en 23.) Maar is ook wel *aanziend* (Brabant, 17).

De vogels kan men ook in alle soorten aantreffen. Behalve de adelaar worden zij steeds van terzijde afgebeeld, terwijl ze *gebekt en gepoot* genoemd worden, als bek en pooten van een andere kleur, dan de vogel zelf zijn.

De adelaar bekleedt de voornaamste plaats in deze groep. Den kop naar rechts gewend, staat hij steeds met uitgespreide vleugels rechtop in het schild. (Antwerpen, 26; Oost-Vlaanderen, 1, 2, 3, 4 en 23; Henegouwen, 1.)

Evenals de andere vogels, kan hij soms *gebekt en gepoot* zijn, terwijl hij voor de borst soms een schildje draagt.

Heeft hij twee koppen, dan wordt hij *tweekoppige- of dubbele adelaar* genoemd. In de vele gemeentewapens waarin hij voorkomt, is hij bijna altijd de Deutsche Rijksadelaar of een afleiding er van. Deze Rijksadelaar is zwart met roode bek en pooten op een goud veld, één- of tweekoppig en achter elken kop een roode schijf of aureool. Zijn aanwezigheid in het gemeentewapen duidt er gewoonlijk op, dat het grondgebied eertijds een keizerlijk leen was, of althans op één of andere manier met den keizer in één of andere relatie stond b. v. door bijzondere privilegiën. Reeds bij de oude volken was de adelaar om zijn scherpen blik en snelle vlucht een symbool van macht en bij de Egyptenaren, Assyriërs en Oude-Perzen treffen we hem dan ook als zoodanig aan. Bij de Grieken en Romeinen was hij de begeleider hunner opperste goden Zeus en Jupiter en de Romeinsche adelaar, met Jupiter's bliksem in de klauwen en geplaatst boven de letters S. P. Q. R. (Senatus Populus que Romanus) moet wel de eerste symbolische adelaar zijn geweest, die in deze gewesten doordrong. Onder Constantijn den Grooten, door het Byzantijsche labarum met het Christus monogram verdrongen, bleef de adelaar toch op den scepter van den Consul gehandhaafd.

De Roomsche-Deutsche Keizers voerden den hiervoor omschreven, éénkoppigen adelaar tot hij onder Keizer Sigismond van Luxemburg (1410-1437) tweekoppig wordt. Na de afkondiging van het nieuwe Deutsche Keizerrijk in 1871 werd de adelaar weer opnieuw éénkoppig, zooals hij ook thans, onder het republikeinsch bewind nog is. Toch is ook de dubbele adelaar zeer oud; immers reeds de Byzantijsche Keizers voerden hem, vermoedelijk als zinnebeeld van de hereeniging van het Oost- en West-Romeinsche rijk, waarop men nog steeds hoopte. In een gedeeld wapenschild treft men dikwijls een halven adelaar, eigenlijk dan een halven dubbelen adelaar, aan. (Henegouwen, 4.)

Een merkwaardige speciaal heraldische vogelsoort is *de merlet* of meerltje, die zonder bek of pooten wordt afgebeeld. (West-Vlaanderen, 3 en 8.)

Visschen kan men ook in allerlei soorten aantreffen, vooral de zalm. In horizontalen stand heet de visch *zwemmend* (Oost-Vlaanderen, 21 en 35; Antwerpen, 8 en Luxemburg, 9).

Van de amphiënen en insecten is de *bij* het meest vertegenwoordigd, gewoonlijk in getale, dus als zwerm en met den korf, doelend op de bijenteelt, die in de gemeente beoefend wordt. (Groot-Hertogdom Luxemburg, 2.)

De hemellichamen met in de eerste plaats *de zon*, bijna steeds van goud of zilver, en met een gezicht en rechte stralen. Dit laatste noemt men *stralend* (Limburg, 6).

De maan wordt bijna altijd als *wassenaar* afgebeeld. Deze wassenaar, het Turksche embleem en tegenhanger dus van het kruis der Christenen, vond, ten tijde der kruistochten zijn weg naar de Westersche heraldiek. Hij kan nevenstaande standen innemen.

klimmend

omgekeerd

gewend

omgewend

De ster heeft in de Fransche heraldiek gewoonlijk vijf, in de Nederlandsche en Vlaamsche zes punten. Het is dus noodig steeds het aantal punten te noemen (Brabant, 25; Oost-Vlaanderen, 10; Luxemburg, 3).

De aarde komt onder den naam van *grond* veel voor. Menschen, dieren en boomen, staan veelal niet los in het schild, maar op een grond, die meest van natuurlijke kleur, dus groen is, maar ook anders van tint kan zijn. (Antwerpen, 7; Luik, 2, 5 en 15 en Limburg, 5.)

Rijst zoo'n grond niet uit den schildvoet op, maar staat hij los in het schild, dan spreekt men van een *lossen grond*.

De boom doelt meestal op den huidigen, of voormaligen beschrijken grond der betrokken gemeente. Gewoonlijk van natuurlijke kleur, kan ook hij alle andere kleuren hebben (Brabant, 4; Limburg, 1, 7 en 12; Antwerpen, 4, 5 en 24).

Geplant noemt men hem als hij op een grond staat, en *uitgerukt* als zijn wortels ontbloot zijn (Antwerpen, 19).

Bovendien is de eik veelal *geëikeld* of *bevrucht* (Limburg, 7).

Ook komen enkele *takken* voor (Oost-Vlaanderen, 5 en Luik, 7).

Bladeren eveneens in alle soorten en vormen (Brabant, 23). Een bijzondere soort zijn de drie-, vier- en vijfvormige bladen, een soort klaverbladen met drie-, vier- en vijfpuntige blaadjes en zonder steel (West-Vlaanderen, 16).

Onder *de bloemen* neemt *de roos* de eerste plaats in. Gewoonlijk heeft zij vijf bladen en geen steel (West-Vlaanderen, 7 en 35).

Niet minder belangrijk is echter *de lelie* (Brabant, 9, 11 en 24; Luxemburg, 11).

De oorsprong van deze hoogst merkwaardige heraldische figuur verliest zich in het verre verleden. Van de vele meeningen, die daaromtrent bestaan, zijn twee de voornaamste: Volgens sommigen is het de gestyleerde vorm van de bloem van dien naam, volgens anderen, de punt van een Frankische werpspies.

De lelie is van af de XIIe eeuw het embleem der Fransche vorsten geweest. Lode-

wijk VII (1137-1180) schijnt haar ter gelegenheid van zijn tweede kruistocht te hebben aangenomen. De kleuren waren goud op blauw en zijn opvolgers voerden een schild... *bezaaid met leliën*. Karel V (1364-1380) bracht hun aantal op drie terug (Henegouwen, 4 en 8).

Een andere bloemvorm is de *mispelbloem* (Limburg, 9).

De druiventros in een gemeentewapen wijst meestal op den wijnbouw, die daar wordt of werd uitgeoefend, terwijl korenaren en schoven natuurlijk op den akkerbouw wijzen (Brabant, 7; Oost-Vlaanderen, 33).

In de wapens der gemeenten in het Land van Waes treft men menigmaal *de raap* aan, de heraldische figuur van deze streek (Oost-Vlaanderen, 12, 13 en 15).

Kleedingstukken, hoofddeksels en schoeisel komen ook voor (Oost-Vlaanderen, 30).

Hiertoe behoort ook *de manipel*, een ahangend, lang stuk stof aan de mouw van het priesterlijk gewaad (Brabant, 18).

Het zou ons te ver voeren, een beschrijving te geven van al de kronen die, als afzonderlijke wapenfiguur, of op de koppen van leeuwen of adelaars kunnen voorkomen. Bij de behandeling der bijkomende versierselen komen wij hierop terug, en volstaan daarom voorloopig met de volgende beschrijving. De kroon bestaat in het algemeen uit een ringvormigen, gouden band bezet met edelgesteenten, waarop drie bladen afwisseld door twee paarlen (Luxemburg, 9). Of ook wel vijf bladen, zonder die paarlen er tusschen (Oost-Vlaanderen, 45). De eerste is een gravenkroon, de tweede een markiezenkroon. De koninklijke kroon heeft boven de vijf bladen, nog vijf, met paarlen bezette beugels, die een wereldbol dragen, waarop weer een kruis prijkt. (Oost-Vlaanderen, 43).

Verder reis- en bedeltasschen, pelgrims-, bisschops- en abtsstaven (Brabant, 7, 18 en 22). De aanwezigheid dezer laatstgenoemde voorwerpen in het wapen is gewoonlijk een aanduiding, dat het gebied der huidige gemeente, eertijds onder kerkelijk beheer stond.

Verder kan men alle mogelijke voorwerpen aantreffen (Antwerpen, 6; Oost-Vlaanderen, 39 en Henegouwen, 7).

De sleutel staat rechtop in het schild, de baard naar boven en naar rechts gewend. Is de baard naar links gericht, dan is de sleutel *omgewend*.

Twee sleutels met den baard naar elkaar toe, heeten *toegewend*; in het omgekeerde geval *afgewend*. Als embleem van St. Petrus komt hij meermalen voor, er op wijzend, dat deze heilige patroon der stad of der hoofdkerk is (West-Vlaanderen, 5, 15 en 20; Oost-Vlaanderen, 14 en 15, enz.).

In het wapen Oost-Vlaanderen 12 zien we een *rooster*. Dit rooster is gewoonlijk het embleem van St. Laurentius, diaken van Rome, die in 258 op een rooster aan een langzamen vuurdood is prijsgegeven en die door de betrokken gemeente als patroon wordt vereerd.

Landbouwwerktuigen en gereedschappen wijzen natuurlijk op akkerbouw (Oost-Vlaanderen, 17 en 48). *De egge* staat rechtop in het schild en is in de Belgische gemeentewapens meestal driehoekig (West-Vlaanderen, 26). Ook molenaarsgereedschappen w. o. het *molenijzer* (Brabant, 27).

Hoorns treft men in twee soorten aan n. l. jachthoorns en posthoorns; de eerste zijn van een snoer voorzien om hen om het lichaam te hangen. Bij de posthoorns ontbreekt dit onderdeel. De grootste opening is steeds naar den rechter schildrand

gewend, anders is de hoorn *omgewend*, terwijl men hem *beslagen* noemt als er ringen omheen liggen (Brabant, 17; Oost-Vlaanderen, 25).

Een ander jachtattribuut is de *disselbijl*, die een ronde snede en een klein handvat heeft en diende om het gewei der op de jacht gedoodde dieren te verwijderen (Henegouwen, 15).

Wapenen en oorlogstuig. De voorwerpen van deze groep spelen natuurlijk een voorname rol. Ofschoon allerlei vormen voorkomen, zijn de middeleeuwse gevechtswapenen het sterkst vertegenwoordigd. Typisch zijn b. v. de spoorraden, bestaande uit een zespuntig sterretje met een ronde opening (Groot-Hertogdom Luxemburg, 8).

Het zwaard, meestal het middeleeuwse slagzwaard, staat rechtop in het schild met de punt naar boven.

In gemeentewapens komt het meermalen voor als het zwaard der gerechtigheid, er dan op wijzend, dat daar eertijds rechtgesproken werd. (West-Vlaanderen, 4; Oost-Vlaanderen, 1 en 41; Henegouwen, 14.)

Ook de *pijl* staat in zijn gewonen stand rechtop met de punt naar boven, in het andere geval is hij omgekeerd. Hij is *gevederd* en *gepunt* als die onderdeelen van een andere kleur zijn (Luxemburg, 4). Een wapen uit den oertijd is de *knots* (Oost-Vlaanderen, 32). Het is het wapen van den z. g. *wildeman*, die men, veelal als schildhouder, maar ook als gewone wapenfiguur in de heraldiek aantreft.

Bouwwerken komen vooral in die gemeentewapens voor, die hun oorsprong in het oude stadszegel vonden. Wij zeiden reeds, dat de schepenen, bij het vaststellen van hun zegel, veelal hun keuze op een der voornaamste gebouwen en, gewoonlijk op één der stadspoorten lieten vallen. Dit toonde dan tevens aan, dat de stad ommuurd was en stedelijke rechten had. Het zijn de z. g. *kasteelen*, die gewoonlijk één of meer torens hebben, soms zelfs hangtorens, maar bijna altijd een poortopening, al of niet door deuren gesloten. Meer nog ziet men in die poortopening een opgetrokken *valdeur*, d. i. een zwaar, met ijzer beslagen houten raamwerk, dat men in de poort kon neerlaten om den vijand buiten de stad of het kasteel te houden.

Ook het kasteel of de burcht van den heer aan wien het grondgebied der gemeente eertijds toebehoorde, of dat in de buurt der stad stond, strekte tot zegel- en later tot wapenfiguur. (Antwerpen, 1; Brabant, 7 en 9; Henegouwen, 22 en 24; Luik, 3, 4, 14 en 17.)

Deze *kasteelen* kunnen zijn: *geopend* of *gesloten*, naar gelang ze al of niet een door deuren gesloten poort hebben; *gevaand* als er windvaantjes op de torens staan; *gedekt*, als zij een vierkant en *puntig gedekt* wanneer zij een puntig dak bezitten. *Verlicht* zegt men van de vensters; *gevoegd* of *gemetseld* van de voegen van het metselwerk.

De burchten zijn ronde torens, meest zonder dak. Met hun trans van kanteelen vertoonen zij veel overeenkomst met de torens uit het schaakspel. Ook zij hebben gewoonlijk een poort met valdeur en een of meer vensteropeningen (West-Vlaanderen, 5; Henegouwen, 8, 11 en 18).

Verder kunnen natuurlijk weer allerlei soorten bouwwerken voorkomen (Luik, 1 en 11).

De zuilen hebben een speciaal heraldischen vorm. Kort en gedrongen van vorm hebben zij een kapiteel van eenigzins Grieksch-Ionische bouworde en als basement hetzelfde, omgekeerd.

Vaartuigen ook in alle mogelijke typen. Maar meest de middeleeuwse *kogge*. Het is een kort, plomp vaartuig, met veelal een mast, waaraan een groot zeil en een

mastkorf. Voor- en achtersteven zijn van een z. g. kasteel voorzien, waarop meermalen een dergelijke mast staat. Wapenschilden versieren gewoonlijk de boorden. Hun aanwezigheid in het gemeentewapen wijst op handel, scheepvaart of visscherij. (Oost-Vlaanderen, 36) Dikwijls is de uiterlijke vorm van het vaartuig in den loop der tijden zoodanig gewijzigd, dat het voor den leek nauwelijks meer te herkennen is. (West-Vlaanderen, 24). Ook het *anker* duidt veelal op scheepvaart, een enkelen keer symboliseert het de hoop. (Oost-Vlaanderen, 39; Groot-Hertogdom Luxemburg, 2.)

VOORWERPEN VAN VERSCHILLENDE AARD.

De wereldbol, meer bekend als *rijksappel*, bestaat uit een bol *omgord* van een dwarsen band en halverwege van een vertikalen. Bovendien is hij *gekruist*, d. w. z. op het geheel staat een kruis. (Heneg., 13.) Met zwaard, kroon en scepter vormt hij sinds eeuwen de attributen der monarchale macht. Beweerd wordt, dat Paus Benedictus VIII een dergelijk voorwerp in goud en met edelgesteenten versierd liet vervaardigen als zinnebeeld der wereldmacht van het Christendom. Later, toen Keizer Hendrik II (de Heilige, 1002-1024) Rome bezocht, kreeg hij dit kostbare voorwerp van den Paus ten geschenke met de mededeeling, dat het voortaan het symbool van het Heilige Roomsche Rijk moest zijn. Op de vorstelijke zegels ziet men den keizer dan ook steeds er mede afgebeeld. Volgens anderen moet men den oorsprong reeds bij de aartsvaders zoeken. Deze en andere bejaarde lieden bezigden, als middel tegen koude handen, verwarmde bolvormige steenen. Deze steenen, meer en meer versierd, werden aldus het symbool van ouderdom en gezag. Bovendien wordt van den Oost-Romeinschen Keizer Justinianus (527-565) gezegd, dat hij zich liet afbeelden houdende in de hand een bal voorzien van een kruis, teneinde hierdoor zoowel zijn wereldheerschappij, als zijn Christelijk geloof uit te drukken.

De mercuriusstaf duidt natuurlijk op den handel, die door de gemeentenaren werd uitgeoefend. (Groot-Hertogdom Luxemburg.)

Ook *letters* komen veel voor. (Brabant, 15; Oost-Vlaanderen, 8 en 49; Luik, 1; Limburg, 2; Namen, 7.)

Hersenschimmige figuren en monsters. Meermannen, sirenen of meerminnen enz., zijn mannen en vrouwen wier onderste ledematen door een vischstaart zijn vervangen. Talloos zijn de verhalen en legenden die over het verschijnen dier wezens, in waterrijke streken de ronde doen.

Maar ook *centauren*, *sphinxen*, *harpijen*, enz., zijn in de heraldiek geen vreemde verschijningen. Evenmin de *éénhoorn*, het paard met de gespleten hoeven en den langen rechten hoorn op het voorhoofd. (Oost-Vlaanderen, 31.)

De draak is mede een van de oude legende figuren. Denken wij bij het noemen van dit monster, onmiddellijk aan de Chineesche mythologie, ook in de oudste westersche legenden speelt het een voorname rol. De Noormannen, Angelsaksers en Denen voerden met bijzondere voorliefde de drakenfiguur, die, naar beweerd wordt, uit het land hunner oer-voorvaders, Indië, naar Europa is overgebracht. Ook de vergulde en geschilderde plastische veldteekens, die op lange stokken in de legerscharen der oude volkeren werden meegevoerd, hadden veelal den draakvorm. (Luik, 15.)

En hiermede zijn we aan het einde van onze inleiding en van de beknopte opsomming der heraldische elementen, die, naar wij meenden aan de verzameling Belgische en Luxemburgsche gemeentewapens dienden vooraf te gaan. Moge een en ander den verzamelaars een aanmoediging zijn, deze, uit nationaal — zoowel als internationaal — historisch oogpunt zoo belangwekkende materie te bestudeeren en voor de emblemen der vaderlandsche cultuur en geschiedenis op te wekken.

Toch willen wij niet eindigen, alvorens den verzamelaars twee werkjes over belgische heraldiek ter studie aan te bevelen: *Traité d'héraldique belge*, door Jules Bosmans, en vooral het levendig geschreven en typografisch keurig verzorgde: *Het Wapenteeken en de Kleuren der Belgische Provinciën*, door E. Gevaert, met fraaie illustraties van de hand van den Eerwaarden Broeder Fidèle G.

De Uitgever : Café Hag Maatschappij.

N. B. — De schrijfwijze der Vlaamsche gemeentenamen heeft zekere moeilijkheden opgeleverd.

Het is iedereen voldoende bekend dat men omtrent de officieele spelling van een zeker getal dezer namen in het onzekere verkeert. Dit heeft dan ook aanleiding gegeven tot de grootste willekeur, te meer daar de verschillende administraties niet eens dezelfde schrijfwijze gebruiken. Bij het raadplegen van het Staatsblad, de gidsen van Spoor- Telefoon- en Postcheckdienst, de officieele uitgaven van verschillende Ministeries, komt men tot de slotsom dat al deze Diensten die namen op verschillende manieren schrijven, zonder dat men bepalen kan welke de juiste schrijfwijze is. De zegels van onze verzameling waren reeds gedrukt, vóór verschijning in het Staatsblad van 21 Juni l.l. der officieele naamlijst inhoudende, voor elke gemeente, de opgave van het bevolkingscijfer op 31 December 1928. Daar zien wij voor het eerst naast de tot op heden gebruikelijke, de nieuwe spelling zooals deze door de Commissie voor Toponymie en Dialectologie wordt voorgesteld. Deze rationeele en geunificeerde schrijfwijze is gebaseerd op de thans algemeen voor de Nederlandsche woorden in toepassing gebrachte beginselen en komt geleidelijk in het Vlaamsche land in gebruik.

Wij hebben het dan ook nuttig geoordeeld de fout te verhelpen door in het album, naast de oude meest gebruikelijke Vlaamsche schrijfwijze, de nieuwe door bovengenoemde Commissie voorgestelde spelling te plaatsen, en daarachter, tusschen haakjes, de Fransche naam, voorzover deze bestaat.

Bepaalde onjuistheden konden wij evenwel moeilijk geheel vermijden; wij bieden onzen lezers hiervoor onze verontschuldiging aan.